

**ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ:
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ
YOUTH ARRANGEMENT OF LABOR:
PROBLEMS OF LEGAL CONTROL AND DISTINCTIONS**

Чорноус О.В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового та
господарського права*

*Навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Здійснено аналіз правового регулювання працевлаштування молоді в Україні, виявлено проблеми в реалізації молоддю права на працю в площині забезпечення трудової зайнятості молоді. Досліджено статистику з питань працевлаштування молоді на різних етапах розвитку українського ринку праці; визначено шляхи вдосконалення чинного трудового законодавства.

Ключові слова: працевлаштування молоді, рівень безробіття, трудовий потенціал, зайнятість молоді, трудові права молоді.

Осуществлен анализ правового регулирования трудоустройства молодежи в Украине, выявлены проблемы в реализации молодежи права на труд в сфере обеспечения трудовой занятости молодежи. Исследована статистика по трудоустройству молодежи на разных этапах развития украинского рынка труда, определены пути усовершенствования действующего трудового законодательства.

Ключевые слова: трудоустройство молодежи, уровень безработицы, трудовой потенциал, занятость молодежи, трудовые права молодежи.

Legal control of youth arrangement of labor in Ukraine is carried out a review; problems of realization labour rights by youth in plane of providing youth employment are discovered in the article. Statistical data regarding to youth arrangement of labor at different stages of development in the Ukrainian labor-market are researched; lines of approach to an improvement of current law are determined.

Key words: youth arrangement of labor, unemployment level, labor potential, youth employment, labour rights of youth.

Актуальність дослідження. Відповідно до статистичних даних, які надає Державна служба статистики на 1 січня 2011 року, в Україні проживає біля 14 мільйонів молодих громадян, які становлять 29,5% населення країни [1]. Такий високий показник пояснюється тим, що молоддю в Україні вважаються люди віком від 14 до 35 років [2], тоді як загальноприйнятими світовими стандартами верхня межа цього віку обмежується 24 роками. За останні 3 роки (незважаючи на загальну картину скорочення населення) молодіжний сектор теж знижується як у відсотковому, так і в кількісному відношенні. Сьогодні демографічний прогноз не обіцяє нічого втішного: передбачається, що до 2026 року кількість молодих людей скоротиться вдвоє.

Однією з найбільших проблем молоді на сьогодні є працевлаштування. З кожним роком на ринку праці вимоги до робітників зростають, і молоді все важче влаштуватись на роботу. Статистичні дані свідчать, що частка молодих людей у складі безробітних залишається високою. В умовах кризи пропозиція робочих місць значно скоротилися, а отже і шанси людини без стажу влаштуватись на роботу знизилась.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Питанням аналізу правовідносин щодо реалізації трудових прав молоддю в науці трудового права завжди приділялася увага, про що свідчать праці О.І. Амоші, Б.К. Бегичева, В.С. Венедиктова, О.О. Вороніної, Л.Я. Гінцбурга, Г.О. Радіонова, В.В. Жернакова, О.О. Коваленко, Т.А. Коляди, А.В. Кретьова, Ю.П. Орловського, О.І. Процевського, О.М. Ярошенка, Ю.М. Щотової та інших. Вказані праці не втратили наукової цінності, однак сформульовані в них висновки потребують переосмислення та додаткового вивчення, беручи до уваги політичні та соціально-економічні зміни, що відбулися останніми роками, а також реформи в освітянській сфері.

Метою дослідження є вивчення та аналіз проблем, які стосуються правового регулювання відносин з питань працевлаштування молоді, її місця у сфері трудових правовідносин, та визначення основних напрямів підвищення рівня працевлаштування серед молодого сектору громадян.

Виклад основного матеріалу. Працевлаштування молоді – одна з найактуальніших проблем сьогодення.

Особливо важко доводиться тим категоріям працівників, хто потребує соціального захисту. Молодь належить до однієї з таких найбільш уразливих та соціально незахищених категорій населення. Питання забезпечення працевлаштування молоді є важливим для суспільства і держави, тому визначає особливі завдання для правового регулювання в цій сфері.

Доцільно відмітити, що уніфікованого розуміння поняття «молодь» немає. Оскільки воно досліджується не тільки юридичною наукою, а й соціологією, економічною теорією, філософією, медициною та іншими галузями, існують різні думки, насамперед щодо вікової межі. Так, одні науковці визначають верхню вікову межу молоді у 25 років [3, с. 5]. Інші визначають молодь як особливу групу суспільства віком від 14 до 28 років, якій з метою залучення до продуктивної суспільної праці в період початкового соціального становлення законодавством передбачаються додаткові, порівняно з іншими працівниками, пільги та гарантії щодо працевлаштування, професійного навчання та трудової діяльності [4, с. 3-4]. Остаточну відповідь на це питання дає законодавство, але також неоднозначну. Так, наприклад, згідно зі ст. 197 Кодексу законів про працю України працездатною молоддю вважаються громадяни України віком від 15 до 28 років [5]. Відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні» молоддю визнаються громадяни України віком від 14 до 35 років [2]. Останнє наведене визначення, на наш погляд, є найбільш точним та повинно бути загальноприйнятим.

Необхідно відмітити, що молодіжне законодавство в Україні доволі розвинене, до нього належать: Конституція України, статті якої закріплюють право кожного громадянина на працю, право на соціальний захист у разі безробіття з незалежних від них обставин (ст.ст. 43, 46) [6]; Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні»; Кодекс законів про працю України (глава XII «Праця молоді»); в) Закони України «Про зайнятість населення», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом на 2002-2012 роки», «Про затвердження Програми підготовки та залучення молоді до державної

служби та служби в органах місцевого самоврядування, створення умов для її професійного зростання», «Про утворення Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді»; указів і розпоряджень Президента України «Про гранти Президента України для обдарованої молоді», «Про Національну раду з питань молодіжної політики» та інших. Однак, незважаючи на велику кількість нормативно-правових актів, які регулюють працевлаштування молоді, реалізувати своє право на працю молодим громадянам перешкоджає ціла низка факторів, зокрема: відсутність досвіду практичної роботи, відсутність правових та професійних знань, моральна неготовність до високої конкуренції у сфері праці та інші. З іншого боку, роботодавці висувують підвищені вимоги до працівників: досвід роботи не менше трьох років, високу кваліфікацію, інколи поряд з основною спеціальністю робота потребує додаткових знань, таких як здібності до аналізу та прогнозування, володіння комп'ютером, володіння іноземною мовою, наявність прав водія. Як наслідок, значна частина випускників тривалий час не може знайти роботу.

Так, відповідно до чинного законодавства, держава забезпечує надання додаткових гарантій щодо працевлаштування працездатним громадянам у працездатному віці, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних конкурувати на ринку праці, в тому числі молоді, яка закінчила або припинила навчання в середніх загальноосвітніх школах, професійно-технічних або вищих навчальних закладах, звільнилася зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби і якій надається перше робоче місце, дітям (сиротам), які

залишилися без піклування батьків, а також особам, яким виповнилося п'ятнадцять років і які за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, можуть, як виняток, прийматися на роботу [7].

З метою сприяння вирішенню проблем безробіття серед молоді, а також для вирішення низки гострих соціальних проблем, масштаби та глибина яких збільшуються паралельно зі зростанням кількості молодих осіб, які втратили або не можуть знайти роботу, Указом Президента України від 6 жовтня 1999 року N 1285/99 було затверджено «Заходи щодо забезпечення працевлаштування молоді», положення яких передбачали: а) бронювання необхідної кількості робочих місць для молоді, якій надається перше робоче місце; б) забезпечення працевлаштування випускників із числа студентських подружжів за направленням у межах одного населеного пункту; в) забезпечення організації професійної підготовки та перепідготовки молодих безробітних; г) забезпечення організаційної та фінансової підтримки створення та діяльності молодіжних центрів праці [8]. Однак, незважаючи на заходи, що проводить держава, кількість випускників вищих навчальних закладів, які через відсутність на ринку праці отриманих ними спеціальностей звертаються до центру зайнятості з метою пошуку роботи, щороку збільшується, що в дійсності означає потенційне тривале безробіття. Більшість випускників навчальних закладів бажать працевлаштуватися за здобутою професією і відмовляються від запропонованої роботи, в тому числі від п'ятивідсоткової квоти, бо вона не відповідає отриманій професії або спеціальності.

Сьогодні ми спостерігаємо ситуацію, коли випускники після закінчення навчання та отримання професії вимушені здебільшого самостійно займатися працевлаштуванням. Однак у зв'язку з відсутністю досвіду роботи без підтримки держави здійснити це дуже складно. Не можна не погодитися з думкою науковців, які вважають, що означена ситуація ще більш ускладнена новизною цієї проблеми для України, оскільки за часів існування Союзу РСР за умов офіційно задекларованої повної за-

йнятості та обов'язкового розподілу випускників серед державних підприємств її не існувало [4, с. 12; 9].

Так, підтримуємо думку окремих вчених, які вважають, що ситуація, яка протягом останніх років склалася із зайнятістю та працею молоді, без перебільшення є напруженою та має тенденцію до погіршення. Загострення соціально-економічних проблем, недосконалість правової і нормативної баз, відсутність дієвих механізмів державної підтримки молоді в період її соціального становлення і розвитку значно ускладнили процеси відновлення інтелектуального потенціалу, трудових ресурсів держави, негативно позначилися на матеріальному становищі молоді сім'ї, здоров'ї, фізичному й духовному розвитку молодих громадян, призвели до зростання безробіття серед молоді, загострення криміногенної ситуації в суспільстві. Боротьба за виживання вітчизняних підприємств призводить до погіршення умов праці, в тому числі молоді. Тим часом можливості молодих людей обмежені їхньою низькою конкурентоздатністю порівняно з іншими категоріями населення [10, с 205; 11].

На особливій соціальній незахищеності молоді наголошує і Ю.М. Щотова, яка зазначає, що через відсутність достатнього практичного досвіду, правових і професійних знань, а часто і моральної невідповідності до конкуренції на ринку праці реалізувати своє право на працю молодим громадянам сьогодні складно. Різниця між рівнем домагань молоді людини високого рівня життя та можливостями його досягнення, між особистими сподіваннями та труднощами часто призводить до дезадаптації індивідуума, що зрештою може спричинити поведінку протиправного характеру, тобто призвести до злочинності, алкоголізму, наркоманії тощо [4, с .3]. На підставі вищевикладеного ми бачимо, що держава гарантує населенню право на працю, але через відсутність достатнього практичного досвіду, соціально-правових та професійних знань, а часом моральної невідповідності до конкуренції на ринку праці реалізувати своє право на працю громадянам досить складно. Зроблений аналіз дозволяє стверджувати, що для вирішення даних проблем необхідно усувати не наслідки, а причини їх виникнення та існування.

Проблеми молоді на ринку праці спричинені певними особливостями соціального стану і трудової поведінки, зокрема: а) доволі високим освітнім рівнем; б) високою вразливістю та невисокою адаптованістю щодо навколишнього соціального середовища; в) підвищеними вимогами щодо працевлаштування (престижу, заробітку), до змісту, характеру й умов праці; г) високою професійною і територіальною мобільністю, що зумовлена неусталеністю та слабкістю економічних і соціальних зв'язків молоді людини.

Щодо долання причин безробіття, то, на нашу думку, вони мають регулюватися державою – починаючи від професійної орієнтації молоді та завершуючи принципами регулювання оплати праці. Попри всі негативні наслідки, безробіття має й позитивні свої сторони: зростання конкуренції між працівниками; підвищення соціальної цінності робочого місця; збільшення особистого вільного часу; збільшення свободи вибору місця роботи; стимулювання підвищення інтенсивності і продуктивності праці; підвищення рівня освіти.

При вивченні даної проблеми було б доцільним врахувати і досвід закордонних країн, оскільки державна політика зайнятості в Україні є не дуже ефективна, бо, по суті, вона на сьогодні являє собою пасивні заходи по виплаті допомоги по безробіттю. Розвинені ж країни застосовують активні заходи, але в Україні це неможливо, і тому ці заходи застосовуються лише в регіонах із середнім рівнем безробіття. Привабливим, але дорогим засобом є прями державні вкладення в створення нових робочих місць. Значно кращу перспективу в українських

умовах можуть мати заходи, спрямовані на комплексне регулювання попиту й пропозиції праці. Уряду слід звернути особливу увагу на категорії працівників, що працюють у певній фірмі, але зайняті неповний робочий час, або тих, що працюють тимчасово на різних роботодавців, та прийняти ефективну економічну програму для подолання безробіття в країні.

Дослідивши матеріали законодавчого регулювання трудових відносин в Україні та дані комітету статистики, можна виділити такі причини безробіття молоді: відмова роботодавця в наданні першого робочого місця; брак професійних знань; відсутність необхідної кваліфікації і трудових навичок; професія, отримана випускником, часто в нових мінливих умовах виявляється не затребуваною на ринку праці; невідповідність підвищених претензій громадян відносно високої заробітної плати і гідних умов праці можливостям роботодавців; відносно низький рівень розвитку економіки; високий рівень тіншової економіки. Удосконалення чинної законодавчої та нормативно-правової бази є одним із головних комплексних заходів щодо реалізації державної молодіжної політики, а саме: удосконалення правових передумов для ефективної роботи з основних напрямів молодіжної політики; визначення механізму дотримання норм законодавства на місцевому рівні; визначення й закріплення функцій і повноважень, прав та обов'язків суб'єктів правовідносин у сфері працевлаштування. Не викликає

сумніву, що міжнародна діяльність, яка здійснюється через різноманітні молодіжні програми обміну, волонтерського руху, навчання та стажування за кордоном, робота за кордоном, організація міжнародних зустрічей, семінарів, тренінгів, конференцій, а також впровадження та розвиток молодіжних програм державою і всебічне сприяння їм є одним із важливих напрямків у поліпшенні зайнятості молоді. Допомога молодим людям у вигляді професійної підготовки та перепідготовки незайнятої молоді, яка бажає отримати нову спеціальність або підвищити свою кваліфікацію, надасть змогу правильно почати свою трудову діяльність, сприятиме забезпеченню їхнього успішного руху на шляху до гідної праці та життя.

Таким чином, сучасне трудове право України далеке від досконалості і перебуває в пошуку позитивних рішень щодо забезпечення громадян України належним соціально-правовим захистом, зокрема, у сфері працевлаштування. В умовах, що склалися сьогодні, розвитком теоретичних і практичних положень трудового права в питаннях укладення трудового договору має стати забезпечення рівноваги між працівником і роботодавцем як рівноправними суб'єктами трудових правовідносин, а також передбачення чітких гарантій захисту прав працівника, який отримав необгрунтовану відмову у працевлаштуванні, в судовому порядку та санкцій за їх порушення з боку роботодавця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: library.oseu.edu.ua/docs/StatSchorichnyk%20Ukrainy%202010.pdf
2. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 05.02.1993 № 2998-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>. – Редакція від 01.01.2011.
3. Громова А.И. Молодежь в обществе / А.И. Громова, С.Н. Иконникова, В. Г. Лисовский // Человек и общество. Социальные проблемы молодежи. – 1969. – № 3. – С. 3-12.
4. Щотова Ю.М. Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «трудове право; право соціального забезпечення» / Щотова Юлія Миколаївна. – Х., 2006. – 19 с.
5. Кодекс законів про працю України : Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. – Редакція від 13.06.2012.
6. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. – Поточна редакція.
7. Про зайнятість населення : Закон України від 01.03.1991 № 803-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/803-12>. – Редакція від 18.10.2012.
8. Про заходи щодо забезпечення працевлаштування молоді : Указ Президента України від 06.10.1999 № 1285/99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1285/99>. – Поточна редакція.
9. Коваленко О.О. Щодо реалізації права на працю неповнолітніми / О.О. Коваленко // Актуальні проблеми державного управління. – 2002. – № 3. – С. 129-132.
10. Ярошенко О.М. Проблеми та перспективи правового регулювання зайнятості та праці молоді / О.М. Ярошенко // Вісник Академії правових наук України. – 2004. – № 4. – С. 205-213.
11. Венедиктов В.С. До трудового статусу неповнолітніх в Україні: стан та юридичні гарантії / В.С. Венедиктов // Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2003. – Спецвипуск. – С. 126-144.